

1 **S**erius omnino, patres conscripti, quam tempus rei publicae postulabat, aliquando tamen convocati sumus, quod flagitabam equidem cotidie, quippe cum bellum nefarium contra aras et focos, contra vitam fortunamque nostras, ab homine profligato ac perditio, non comparari sed geri iam viderem.

Expectantur Kalendae Ianuariae, quas non expectat Antonius, qui in provinciam D. Bruti summi et singularis viri, cum exercitu impetum facere conatur; ex qua se instructum et paratum ad urbem venturum esse minitatur.

2 Quae est igitur expectatio aut quae vel minimi dilatio temporis? Quamquam enim adsunt Kalendae Ianuariae, tamen breve tempus longum est imparatis: dies enim adfert, vel hora potius, nisi provisum est, magnas saepe cladēs; certus autem dies non ut sacrificiis sic consiliis expectari solet.

Quodsi aut Kalendae Ianuariae fuissent eo die quo primum ex urbe fugit Antonius, aut eae non essent expectatae, bellum iam nullum haberemus: auctoritate enim senatus consensuque populi Romani, facile hominis amentis frēgissēmus audāciam.

Quod confido equidem consulēs designatos, simul ut magistratum inierint esse facturōs: sunt enim optimo animo summo consilio singulari concordia; mea autem festinatio non victoriae solum avida est sed etiam celeritatis.

3

Quō enim ūsque tantum bellum, tam crūdēle, tam nefārium, prīvātis cōnsiliis prōpulsābitur ? Cūr nōn quam primum pūblica accēdit auctōritās ?

G. Caesar adulēscēns, paene potius puer incrēdibilī ac dīvīnā quādam mente atque virtūte, cum maximē furor ārdēret Antōnī, cumque eīus ā Brundisiō crūdēlis et pestifer reditus timērētur...

nec postulantibus, nec cōgitantibus, nē optantibus quidem nōbīs — quia nōn posse fierī vidēbātur — firmissimum exercitum ex invictō genere veterānōrum mīlitum comparāvit, patrimōniumque suum ecfūdīt — quamquam nōn sum ūsus eō verbō quō dēbuī : nōn enim ecfūdīt. In reī pūblicae salūte conlocāvit.

4

Cuī quamquam grātia referrī tanta nōn potest quanta dēbētur, habenda tamen est tanta quantam maximam animī nostrī capere possunt : quis enim est tam ignārus rērum, tam nihil dē rē pūblicā cōgitāns, quī hoc nōn intellegat ?

Sī M. Antōnius, ā Brundisiō cum iīs cōpiīs quās sē habitūrum putābat, Rōmam ut minābātur venīre potuisset, nūllum genus eum crūdēlitātis praeteritūrum fuisse, quippe quī in hospitis tēctīs Brundisī fortissimōs virōs optimōsque cīvīs iugulārī iusserit, quōrum ante pedēs eīus morientium sanguine ōs uxōris respersum esse cōstābat !

Hāc ille crūdēlitāte imbūtus, cum multō bonīs omnibus vēnīret irātior quam illīs fuerat quōs trucidārat, cuī tandem nostrum aut cuī omnīnō bonō pepercisset ?

5

Quā peste prīvātō cōnsiliō rem pūblicam — neque enim fierī potuit aliter — Caesar liberāvit ; quī nisi in hāc rē pūblicā nātus esset, rem

pūblicam scelere Antōnī nūllam habērēmus.

Sīc enim perspiciō, sīc iūdicō : nisī ūnus adulēscēns illū furentīs impetūs, crūdēlissimōsque cōnātūs cohibuisset, rem pūblicam funditus interitūram fuisse.

Cuī quidem hodiernō diē, patrēs cōnscrīptī, nunc enim primum ita convēnimus ut, illū beneficiō, possēmus ea quae sentirēmus liberē dīcere : tribuenda est auctōritās ut rem pūblicam nōn modo ā sē susceptam, sed etiam ā nōbīs commendātam possit dēfendere.

6 Nec vērō dē legiōne Mārtiā, quoniam longō intervallō loquī nōbīs dē rē pūblicā licet, silērī potest : quis enim ūnus fortior, quis amīcior umquam rei pūblīcae fuit quam legiō Mārtia ūniversa ? Quae cum hostem populī Rōmānī Antōnium iūdicāset, comes esse eīus āmentiae nōluit.

Relīquit cōnsulem, quod profectō nōn fēcisset, sī eum cōnsulem iūdicāset, quem nihil aliud agere, nihil mōlīrī, nisī caedem cīvium atque interitum cīvītātis vidēret.

Atque ea legiō cōnsēdit Albae : quam potuit urbem ēligere aut opportūniōrem ad rēs gerundās, aut fidēliōrem, aut fortiōrum virōrum, aut amīciorum rei pūblīcae cīvium ?

7 Huīus legiōnis virtūtem imitāta, quārta legiō, duce L. Egnātuleiō quaestōre, cīvī optimō et fortissimō, Gaīi Caesaris auctōritātem atque exercitum persecūta est. Faciendum est igitur nōbīs, patrēs cōnscrīptī, ut ea quae suā sponte clārissimus adulēscēns, atque omnium praestantissimus, gessit et gerit, haec auctōritāte nostrā comprobentur.

Veterānōrumque fortissimōrum virōrum, tum, legiōnis Mārtiae quārtaeque mirābilis cōnsēnsus ad rem pūblicam recipendam, laude

et testimoniō nostrō cōfirmētur ; eōrumque commoda, honōrēs, praemia : cum cōsulēs dēsīgnātī magistrātum inierint cūrae nōbīs fore hodiernō diē spondeāmus.

8 **A**tque ea quidem quae dīxī de Caesare, deque eius exercitū, iamdiū nōta sunt nōbīs. Virtūte enim admirābilī Caesaris, cōstantiāque mīlitum veterānōrum, legiōnumque eārum quae, optimō iūdicīō, auctōritātem vestram, libertātem populī Rōmānī, virtūtem Caesaris secūtae sunt, ā cervīcibus nostrīs est dēpulsus Antōnius.

Sed haec, ut dīxī, superiōra ; hoc vērō recēns ēdictum D. Brūtī quod paulō ante prōpositum est, certē silentiō nōn potest praeterīrī. Pollicētur enim sē prōvinciam Galliam retentūrum in senātūs populīque Rōmānī potestāte.

Ō cīvem nātum rei pūblīcae, memorem suī nōminis imitātōremque maīōrum ! Neque enim Tarquiniō expulsō maīōribus nostrīs tam fuit optāta libertās, quam est dēpulsō iam Antōniō retinenda nōbīs.

9 Illī rēgibus pārēre iam ā conditā urbe didicerant, nōs post rēgēs exactōs servitūtis oblīviō cēperat. Atque ille Tarquinius quem maīōrēs nostrī nōn tulērunt, nōn crūdēlis, nōn impius, sed superbus est habitus et dictus.

Quod nōs vitium in prīvātīs saepe tulimus, id maīōrēs nostrī nē in rēge quidem ferre potuērunt : L. Brūtus rēgem superbum nōn tulit, D. Brūtus scelerātum atque impium rēgnāre patiētur Antōnium ?

Quid Tarquinius tāle quālia innumerābilīa et facit et fēcit Antōnius ? Senātum etiam rēgēs habēbant, nec tamen, ut Antōniō senātum habente, in cōsiliō rēgis versābantur barbarī armātī.

Servābant auspīcia rēgēs quae hic, cōsul augurque, neglēxit,

neque solum legibus contra auspicia ferendis, sed etiam conlega una ferente, eo quem ipse ementitis auspiciis vitiotum fecerat.

10 Quis autem rex umquam fuit tam insignite impudens ut haberet omnia commoda, beneficia, iura regni venalia? Quam hic immunitatem, quam civitatem, quod praemium, non, vel singulis hominibus, vel civitatibus, vel universis provinciis, vendidit?

Nihil humile de Tarquino, nihil sordidum accepimus; at vero huius domi, inter quasilla pendebatur aurum, numerabatur pecunia; una in domo, omnes quorum intereat totum imperium populi Romani nundinabantur.

Supplicia vero in civis Romanos nulla Tarquinii accepimus; at hic et Suessae iugulavit eos quos in custodiam dederat, et Brundisi ad trecentos fortissimos viros civisque optimos trucidavit.

11 Postrimo Tarquinius pro populo Romano bellum gerbat, tum cum est expulsus; Antonius contra populum Romanum exercitum adducebat, tum cum, a legionibus relictus, nomen Caesaris exercitumque pertimuit.

Neglectisque sacrificiis sollemnibus, ante lucem vota ea quae numquam solveret nuncupavit, et hoc tempore in provinciam populi Romani conatur invadere.

Maius igitur a D. Bruto beneficium populus Romanus et habet et expectat, quam maiores nostri acceperunt a L. Bruto, principe huius maxime conservandi generis et nominis.

12 Cum autem omnis servitus est misera, tum vero intolerabile est servire impuro, impudico, effeminato, numquam ne in metu quidem

sōbriō.

Hunc igitur, quī Galliā prohibet, prīvatō praesertim cōnsiliō, iūdicat vērissimēque iūdicat nōn esse cōsulem. Faciendum est igitur nōbīs, patrēs cōscriptī, ut D. Brūtī prīvatum cōsiliū auctōritāte pūblica comprobēmus.

Nec vērō M. Antōnium cōsulem, post Lupercālia, dēbuistis putāre ; quō enim ille diē, populō Rōmānō īspectante, nūdus, ūctus, ēbrius, est contiōnātus et id ēgit ut collēgae diadēmā impōneret, eō diē sē nōn modo cōsulātū, sed etiam lībertāte abdicāvit.

Esset enim ipsī certē statim serviendum, sī Caesar, ab eō, rēgnī īnsigne accipere voluisset. Hunc igitur ego cōsulem, hunc cīvem Rōmānum, hunc līberum, hunc dēnique hominem putem quī, foedō illō et flāgitiōsō diē, et quid patī, Gaīō Caesare vīvō, posset et quid, eō mortuō, cōsequī ipse cuperet, ostendit ?

13 **N**ec vērō dē virtūte, cōstantiā, gravitāte prōvinciae Galliae tacērī potest : est enim ille flōs Italiae, illud firmāmentum imperiī populī Rōmānī, illud ōrnāmentum dignitātis.

Tantus autem est cōsēnsus mūnicipiōrum colōniārumque prōvinciae Galliae, ut omnēs ad auctōritātem huīus ōrdinis, maīestātemque populī Rōmānī dēfendendam cōspīrāsse videantur.

Quam ob rem, tribūnī plēbis, quamquam vōs nihil aliud, nisi dē praesidiō ut senātum tūtō cōsulēs Kalendīs Iānuāriīs habēre possent, rettulistī, tamen mihi vidēminī, magnō cōnsiliō atque optimā mente, potestātem nōbīs dē tōtā rē pūblicā fēcisse dīcendī.

Cum enim tūtō habērī senātum sine praesidiō nōn posse iūdicāvistis, tum statuistis etiam intrā mūrōs Antōnī scelus

audāciamque versārī.

14 Quam ob rem omnia meā sententiā complectar vōbīs, ut intellegō, nōn invītīs, ut et praestantissimīs ducibus ā nōbīs dētur auctōritās, et fortissimīs mīlitibus spēs ostendātur praemiōrum, et iūdicētur nōn verbō sed rē, nōn modo nōn cōsul, sed etiam hostis Antōnius.

Nam sī ille cōsul, fustuārium meruērunt legiōnēs quae cōsulem reliquērunt, scelerātus Caesar, Brūtus nefārius, quī, contrā cōsulem, prīvātō cōsiliō exercitūs comparāvērunt.

Sī autem mīlitibus exquīrendī sunt honōrēs novī propter eōrum dīvīnum atque immortāle meritum, ducibus autem nē referrī quidem potest grātia, quis est quī eum hostem nōn exīstimet, quem quī armīs persequantur cōservātōrēs rei pūblīcae iūdicentur ?

At quam contumēliōsus in ēdictīs, quam barbarus, quam rudis !
Primum in Caesarem maledicta congescit, dēprōmptā ex recordātiōne impudicitiae et stūprōrum suōrum.

Quis enim hōc adulēscēte castior, quis modestior ? Quod in iuventūte habēmus inlustrius exemplum veteris sānctitātis ? Quis autem illō quī male dicit impūrior ? Ignōbilitātem obicit Gaī Caesaris filiō, cuius etiam nātūrā pater sī vītā suppeditāset, cōsul factus esset. « Arīcīna māter ! » Tralliānam aut Ephesiam putēs dīcere.

Vidēte quam dēspiciāmur omnēs quī sumus ē mūnicipiīs, id est omnēs plānē : quotus enim quisque nostrum nōn est ? Quod autem mūnicipium nōn contemnit is quī Arīcīnum tantō opere dēspicit ? Vetustāte antīquissimum, iūre foederātum, propinquitāte paene finitimum, splendōre mūnicipum honestissimum ?

Hinc Vocōniae, hinc Atīniae lēgēs, hinc multae sellae curūlēs, et patrum memoriā et nostrā, hinc equitēs Rōmānī lautissimī et plūrimī ! Sed sī Arīcīnam uxōrem nōn probās, cūr probās Tusculānam ?

Quamquam huīus sānctissimae fēminae atque optimae pater, M. Atius Balbus, in primīs honestus, praetōrius fuit ; tuae coniugis bonae fēminae, locūplētis quidem certē, Bambaliō quīdam pater, homō nullō numerō. Nihil illō contemptius quī, propter haesitantiam linguae, stupōremque cordīs, cognōmen ex contumēliā trāxerit.

« At avus nōbilis ! » Tuditānus nempe ille quī, cum pallā et cothurnīs, nummōs populō dē rōstrīs spargere solēbat ? Vellem hanc contemptiōnem pecūniae suīs is relīquisset !... Habētis nōbilitātem generis glōriōsam.

Quī autem ēvēnit, ut tibi Iūliā nātus ignōbilis videātur, cum tū, eōdem māternō genere soleās glōriārī ? Quae porrō āmentia est eum dīcere aliquid dē uxōrum ignōbilitāte ? Cuius pater Numitōriam Fregellānam, prōditōris filiā, habuerit uxōrem, ipse ex libertīnī filiā suscēperit liberōs !

Sed hoc clārissimī virī vīderint : L. Philippus, quī habet Arīcīnam uxōrem, G. Marcellus, quī Arīcīnae filiā ; quōs certē sciō dignitātis optimārum fēminārum nōn paenitēre.

Īdem etiam Quīntum Cicerōnem, frātris mei filium, compellat ēdictō, nec sentit, amēns, commendātiōnem esse compellātiōnem suam. Quid enim accidere huīc adulēscētī potuit optātius, quam cognōscī ab omnibus Caesaris cōsiliōrum esse socium, Antōnī furōris inimicum ?

At etiam gladiātor ausus est scrībere hunc dē patris et patruī parricīdiō cōgitāsse !

Ō admīrābilem impudentiam, audāciam, temeritātem, in eum adulēscēntem hoc scrībere audēre ! Quem ego et frāter meus, propter eīus suāvissimōs atque optimōs mōrēs, praestantissimumque ingenium, certātīm amāmus, omnibusque hōrīs, oculīs, auribus, complexū, tenēmus !

Nam mē, īsdem ēdictīs, nescit laedat an laudet. Cum idem supplicium minātur optimīs cīvibus quod ego dē scelerātissimīs ac pessimīs sūmpserim, laudāre vidētur quasī imitārī velit ; cum autem illam pulcherrimī factī memoriā rēfricat, tum ā suī similibus invidiam aliquam in mē commovērī putat.

Sed quid fēcit ipse ? Cum tot ēdicta prōposuisset, ēdixit ut adesset senātus frequēns a.d. VIII¹ Kalendās decembrēs : eō diē ipse nōn adfuit. At quō modō ēdixit ? Haec sunt, ut opīnor, verba in extrēmō : « Sī quis nōn adfuerit, hunc exīstimāre omnēs poterunt et interitūs meī et perditissimōrum cōnsiliōrum auctōrem fuisse. »

Quae sunt perdita cōnsilia ? An ea quae pertinent ad libertātem populī Rōmānī recipendam ? Quōrum cōnsiliōrum Caesarī, mē auctōrem et hortātōrem et esse et fuisse fateor.

Quamquam ille nōn eguit cōnsiliō cuiusquam, sed tamen currentem ut dīcitur incitāvī. Nam interitūs quidem tuī, quis bonus nōn esset auctor ? Cum in eō salūs et vīta optimī cuiusque, libertās populī Rōmānī dignitāsque cōsisteret !

Sed cum tam atrōcī ēdictō nōs concitāvisset, cūr ipse nōn adfuit ? Num putātis aliquā rē trīstī ac sevērā ?

Vīnō atque epulīs retentus, sī illae epulae potius quam popīnae nōminandae sunt, diem ēdictī obīre neglēxit, in ante diem quārtum Kalendās Decembrēs distulit. Adesse in Capitōliō iussit ; quod in templum ipse nesciō quā per Gallōrum cunīculum ascendit.

Convēnērunt corrogātī, et quidem amplī quīdam hominēs, sed inmemorēs dignitātis suae. Is enim erat diēs, ea fāma, is quī senātum vocārat, ut turpe senātōrī esset nihil timēre.

Ad eōs tamen ipsōs quī convēnerant, nē verbum quidem ausus est facere dē Caesare, cum dē eō cōstituisset ad senātum referre. Scriptam adtulerat cōsulāris quīdam sententiam.

---

1. ante diem octāuum

Quid est aliud dē eō referre nōn audēre, quī contrā sē cōnsulem exercitum dūceret, nisi sē ipsum hostem iūdicāre ? Necesse erat enim alterutrum esse hostem, nec poterat aliter dē adversāriīs iūdicārī ducibus. Sī igitur Caesar hostis, cūr cōsul nihil refert ad senātum ?

Sīn ille ā senātū notandus nōn fuit, quid potest dīcere quīn, cum dē illō tacuerit, sē hostem cōfessus sit ? Quem in ēdictīs Spartacum appellat, hunc in senātū nē improbum quidem dīcere audet.

At in rēbus trīstissimīs quantōs excitat rīsūs ! Sententiolās ēdictī cuiusdam memoriae mandāvī, quās vidētur ille peracūtās putāre ; ego autem, quī intellexeret quid dīcere vellet adhuc nēminem invēnī.

« Nulla contumēlia est quam facit dignus. » Prīmum quid est « dignus » ? nam etiam malō multī dignī sicut ipse. An « quam facit is quī cum dignitāte est » ? Quae autem potest esse maīor ? Quid est porrō « facere contumēliam » ? quis sīc loquitur ? Deinde : « nec timor quem dēnuntiat inimīcus ». Quid ergō ? ab amīcō timor dēnuntiārī solet ? Hōrum similia deinceps.

Nōne satius est mūtum esse quam quod nēmō intellegat dīcere ? En cūr magister eīus ex orātōre arātor factus sit, possideat in agrō pūblicō campī Leontīnī duo milia iūgerum immūnia, ut hominem stupidum magis etiam infatuet mercēde pūblicā.

Sed haec leviōra fortassē. Illud quaerō : cūr tam mānsuētus in senātū fuerit cum in ēdictīs tam ferus fuisset.

Quid enim attinuerat L. Cassiō tribūnō plēbis, fortissimō et cōstantissimō cīvī, mortem dēnuntiāre sī in senātum vēnisset, D. Carfulēnum, bene dē rē pūblicā sentientem, senātū vī et minīs mortis expellere, Tī. Cannutium, ā quō erat honestissimīs contiōnibus et saepe

et iūre vexātus, nōn templō solum vērūm etiam aditū prohibēre Capitōlī ? Cui senātūs cōsultō nē intercēderent verēbātur ?

Dē supplicātiōne crēdō M. Lepidī clārissimī virī. At quod erat perīculum ? Dē cuius honōre extraordinariō cotīdiē aliquid cōgitābāmus, nē eius ūsitātus honōs impedīrētur ?

24 Ac nē sine causā vidērētur ēdixisse ut senātus adesset, cum dē rē pūblicā relātūrus fuisset, adlātō nūntiō dē legiōne quārta, mente concīdit, et fugere festīnāns senātūs cōsultum dē supplicātiōne per discessiōnem fēcit, cum id factum esset antea numquam !

Quae vērō profectiō posteā, quod iter palūdātī, quae vītatiō oculōrum, lūcis, urbis, forī, quam misera fuga, quam foeda, quam turpis ! Praeclāra tamen senātūs cōsulta illō ipsō diē... vespertīna : prōvinciārum religiōsa sortitiō, dīvīna vērō opportunitās, ut quae cuique apta esset, ea cuique obvenīret !

25 Praeclārē igitur facitis, tribūnī plēbis quī dē praesidiō cōsulum senātūsque referātis, meritōque vestrō maximās vōbīs grātiās omnēs et agere et habēre debēmus. Quī enim perīculō carēre possumus in tantā hominum cupiditāte et audāciā ?

Ille autem homō adflīctus et perditus, quae dē sē expectat iūdicia graviōra quam amīcōrum suōrum ? Familiārissimus eius, mihi homō coniūctus, L. Lentulus, et P. Nāsō, omnī carēns cupiditāte, nūllam sē habēre prōvinciam, nūllam Antōnī sortitiōnem fuisse iūdicāvērunt.

Quod idem fēcit L. Philippus, vir patre, avō, maīōribusque suīs dignissimus ; in eādē sententiā fuit homō summā integritāte atque innocentīā, G. Turrānius. Idem fēcit Spurius Oppius ; ipsī etiam quī, amīcitiam M. Antōnī veritī, plūs eī tribuērunt quam fortassē vellent, M.

Pīsō, necessārius meus, et vir et cīvis ēgregius, pārīque innocentīā M. Vehilius, senātūs auctōritātī sē optemperātūrōs esse dīxērunt.

26

Quid ego dē Lūciō Cinnā loquar ? Cuīus, spectāta multīs magnīsque rēbus, singulāris integritās minus admīrābilem facit huīus honestissimī factī glōriam : quī omnīnō prōvinciam neglēxit, quam item magnō animō et cōstantī G. Cestius repudiāvit.

Quī sunt igitur reliquī, quōs sors dīvīna dēlectet ? L. Annius², M. Gallius... Ō fēlicem utrumque ! nihil enim māluērunt. G. Antōnius Macedoniam : hunc quoque fēlicem ! hanc enim habēbat semper in ōre prōvinciam.

G. Calvisius Africam : Nihil fēlicius ! modo enim ex Africā dēcesserat et quasi dīvināns sē reditūrum duōs lēgātōs Vticae relīquerat. Deinde M. Cusinī Sicilia, Q. Cassī Hispānia : nōn habeo quid suspicer ; duārum crēdō prōvinciārum sortēs minus dīvinās fuisse.

---

2. Noms discutés.

Ō G. Caesar (adulēscēntem appellō), quam tū salūtem reī pūblicae adtulisti, quam imprōvisam, quam repentinam ! Quī enim haec fugiēns fēcerit, quid faceret īnsequēns ?

Etenim in contiōne dīxerat sē custōdem fore urbis, sēque ūsque ad Kalendās Maiās ad urbem exercitum habitūrum. Ō praeclārum custōdem ovium, ut aīunt : lupum !

Custōsne urbis an dīreptor et vexātor esset Antōnius ? Et quidem sē introitūrum in urbem dīxit exitūrumque cum vellet. Quid ? Illud nōnne audiente populō, sedēns prō aede Castoris, dīxit : nisi quī vīcisset, vīctūrum nēminem ?

Hodiernō diē, primum longō intervallō, in possessiōne libertātis pedem pōnimus, cuius quidem ego quoad potuī nōn modo dēfēnsor, sed etiam cōservātor fuī. Cum autem id facere nōn possem quiēvī, nec abiectē nec sine aliquā dignitatē, cāsum illum temporum et dolōrem tulī.

Hanc vērō taeterrimam bēluam quis ferre potest aut quō modō ? Quid est in Antōniō praeter libīdinem, crūdēlitātem, petulantiam, audāciam ? Ex hīs tōtus vitiīs conglūtīnātus est : nihil appāret in eō ingenuum, nihil moderātum, nihil pudēns, nihil pudīcum.

Quāpropter, quoniam rēs in id discrīmen adducta est : utrum ille poenās reī pūblicae luat, an nōs serviāmus. Aliquando, per deōs immortālēs ! patrēs cōscriptī, patrium animum virtūtemque capiāmus, ut aut libertātem propriam Rōmānī et generis et nōminis reciperēmus, aut mortem servitūtī antepōnāmus !

Multa quae in liberā cīvitāte ferenda nōn essent, tulimus et perpersī

sumus, aliī spē forsitan reciperaeae libertātis, aliī vīvendī nīmīā cupiditāte ; sed sī illa tulimus quae nōs necessitās ferre coēgit, quae vīs quaedam paene fātālis... quae tamen ipsa nōn tulimus ! etiamne huīus impūri lātrōnis ferēmus taeterrimum crūdēlissimumque dominātum ?

30 Quid hic faciet sī poterit irātus, quī cum suscēnsere nēminī posset, omnibus bonīs fuerit inimīcus ? Quid hic victor nōn audēbit, quī nūllam adeptus victōriam, tanta scelera post Caesaris interitum fēcerit ?

Refertam eīus domum exhauserit, hortōs compilāverit, ad sē ex iīs omnia ōrnāmenta trānstulerit, caedis et incendiōrum causam quaesierit ex fūnere, duōbus aut tribus senātūs cōsultīs bene et ē rē pūblicā factīs, reliquās rēs ad lūcrum praedamque revocāverit !

Vendiderit immunitātēs, cīvitātēs liberāverit, prōvinciās ūniversās ex imperiī populī Rōmānī iūre sustulerit, exulēs redūxerit, falsās lēgēs G. Caesaris nōmine et falsa dēcrēta in aes incīdenda et in Capitoliō figenda cūrāverit !

Eārumque rērum omnium domesticum mercātum īstituerit, populō Rōmānō lēgēs imposuerit, armīs et praesidiīs populum et magistrātūs forō exclūserit !

31 Senātum stīpārit armātīs, armātōs in cellā Concordiae cum senātum habēret inclūserit, ad legiōnēs Brundisium cucurrerit, ex iīs optimē sentientīs centuriōnēs iugulāverit, cum exercitū Rōmam sit ad interitum nostrum et ad dispertitiōnem urbis venīre cōnātus !

Atque is, ab hōc impetū abstractus cōsiliō et cōpiīs Caesaris, cōnsensū veterānōrum, virtūte legiōnum, nē fortunā quidem frāctus minuit audāciam, nec ruere dēmēns nec furere dēsinit.

In Galliam mutilatum dūcit exercitum, cum ūna legiōne, et eā vacillante, L. frātre[m] expectat, quō nēminem reperire potest suī similiōrem. Ille autem ex myrmillōne dux, ex gladiātore imperātor, quās effēcit strāgēs ubicumque posuit vestīgium !

Fundit apothēcās, caedit gregēs armentōrum, reliquīque pecoris, quodcumque nactus est ; epulantur mīlitēs ; ipse autem sē, ut frātre[m] imitētur, obruit vīnō ; vastantur agrī, dīripiuntur vīllae ; mātres familiae, virginēs, puerī ingenuī abripiuntur, mīlitibus trāduntur. Haec eadem, quācumque exercitum dūxit, fēcit M. Antōnius.

32 **H**īs vōs taeterrimīs frātribus portās aperiētis, hōs umquam in urbem recipiētis ? Nōn, tempore oblātō, ducibus parātis, animīs mīlitum incitātis, populō Rōmānō cōspīrante, Italiā tōtā ad libertātem recipendam excitātā, deōrum immortalium beneficiō ūtēminī !

Nūllum erit tempus, hōc āmissō. Ā tergō, fronte, lateribus tenēbitur, sī in Galliam vēnerit. Nec ille armīs solum, sed etiam dēcrētis nostrīs urguendus est. Magna vīs est, magnum nūmen, ūnum et idem sentientis senātūs.

Vidētisne refertum forum, populumque Rōmānum ad spem recipera[n]dae libertātis ērectum ? Quī longō intervallō cum frequentīs hīc videt nōs, tum spērat etiam liberōs convēnisse.

33 Hunc ego diem expectāns, M. Antōnī scelerāta arma vītāvī, tum cum ille in mē absentem invehēns, nōn intellegēbat ad quod tempus mē et meās vīrēs reservārem. Sī enim tum, illī caedis ā mē initium quaerentī, respondēre voluissem, nunc rei pūblicaē cōsulere nōn possem.

Hanc vērō nactus facultātem, nūllum tempus, patrēs cōscriptī,

dīmīttam neque diurnum neque nocturnum, quīn, dē lībērtāte populī Rōmānī et dignitāte vestrā, quod cōgitandum sit cōgitem ; quod agendum atque faciendum, id nōn modo nōn recūsem sed etiam appetam atque dēposcam.

Hoc fēcī dum licuī ; intermīsī quoad nōn licuit. Iam nōn solum licet, sed etiam necesse est, nisi servīre mālūmus quam nē serviāmus, armīs animīsque dēcernere.

34 Dī immortalēs nōbīs haec praesidia dedērunt : urbī Caesarem, Brūtum Galliae. Sī enim ille opprimere urbem potuisset, statim, sī Galliam tenēre, paulō post, optimō cuīque pereundum erat, reliquīs serviendum.

Hanc igitur occāsiōnem oblātam tenēte, per deōs immortalēs, patrēs cōscriptī, et amplissimī orbis terrae cōsiliū prīncipēs vōs esse aliquando recordāminī ! Sīgnū date populō Rōmānō cōsiliū vestrum nōn deesse reī pūblicaē, quoniam ille virtūtem suam nōn dēfutūram esse profitētur.

Nihil est quod moneam vōs : nēmō est tam stultus quī nōn intellegat sī indormierimus huīc temporī, nōn modo crūdēlem superbamque dominātiōnem nōbīs, sed ignōminiōsam etiam et flāgitiōsam ferendam esse.

35 Nōstis īsolentiam Antōnī, nōstis amīcōs, nōstis tōtam domum. Libīdinōsīs, petulantibus, impūrīs, impudīcīs, āleātōribus, ēbriīs servīre : ea summa miseria est summō dēdecōre coniūcta.

Quodsī iam — quod dī ōmen āvertant ! — fātum extrēmum reī pūblicaē vēnit, quod gladiātōrēs nōbilēs faciunt ut honestē dēcumbant, faciāmus, nōs prīncipēs orbis terrārum gentiumque omnium, ut cum

dignitāte potius cadāmus quam cum ignōminiā serviāmus.

36

Nihil est dētestābilius dēdecore, nihil foedius servitūte. Ad decus et ad libertātem nātī sumus ; aut haec teneāmus aut cum dignitāte moriāmur. Nimium diū teximus quid sentirēmus ; nunc iam apertum est : omnēs patefaciunt in utramque partem quid sentiant, quid velint.

Sunt impiī cīvēs sed, prō cāritāte reī pūblīcae, nimium multī, contrā multitudinem bene sentientium, admodum paucī ; quōrum opprimendōrum, dī immortalēs incredibilem reī pūblīcae potestātem et fortūnam dedērunt.

Ad ea enim praesidia quae habēmus, iam accēdent cōsulēs summā prūdentiā, virtūte, concordīā, multōs mēnsēs dē populī Rōmānī libertāte commentātī atque meditātī.

Hīs auctōribus et ducibus, dīs iuvantibus, nōbīs vigilantibus et multum in posterum prōvidentibus, populō Rōmānō cōsentiente, erimus profectō liberī brevī tempore ; iūcundiōrem autem faciet libertātem servitūtis recordātiō.

Quās ob rēs, quod tribūnī plēbī verba fēcērunt, utī senātus Kalendīs Iānuāriīs tūtō habēri, sententiaeque dē summā rē publicā liberē dīcī possint, dē eā rē ita cēnsēō utī G. Pānsa A. Hirtius cōsulēs dēsīgnātī, dent operam utī senātus Kalendīs Iānuāriīs tūtō habēri possit.

Quodque ēdictum D. Brūtī imperātōris cōsulīs dēsīgnātī prōpositum sit, senātum exīstimāre D. Brūtum imperātōrem cōsulem dēsīgnātum optimē dē rē publicā merērī, cum senātūs auctōritātem populīque Rōmānī libertātem imperiumque dēfendat.

Quodque prōvinciam Galliam citeriōrem, optimōrum et fortissimōrum amīcissimōrumque reī publicae cīvium, exercitumque in senātūs potestāte retineat, id eum, exercitumque eīus, mūnicipia, colōniās prōvinciae Galliae, rēctē atque ōrdine exque rē publicā fēcisse et facere.

Senātum ad summam rem publicam pertinēre arbitrārī, ab D. Brūtō et L. Plancō imperātōribus cōsulibus dēsīgnātīs, itemque ā cēterīs quī prōvinciās optinent, optinērī ex lēge Iūliā quoad, ex senātūs cōsultō, cuique eōrum successum sit, eōsque dare operam ut eae prōvinciae atque exercitūs in senātī populīque Rōmānī potestāte praesidiōque reī publicae sint.

Cumque operā, virtūte, cōsiliō G. Caesaris, summōque cōnsēnsū mīlitum veterānōrum quī eīus auctōritātem secūtī, reī publicae praesidiō sunt et fuērunt, ā gravissimīs perīculīs populus Rōmānus dēfēnsus sit, et hōc tempore dēfendātur,

Cumque legiō Mārtia Albae cōstiterit in mūnicipiō fidēlissimō et

fortissimō, sēsēque ad senātūs auctōritātem populīque Rōmānī libertātem contulerit, et quod, pārī cōnsiliō eādemque virtūte legiō quārta ūsa, L. Egnātuleiō quaestōre duce cīvī ēgregiō, senātūs auctōritātem populīque Rōmānī libertātem dēfendat ac dēfenderit,

Senātuī magnae cūrae esse ac fore ut, prō tantīs eōrum in rem pūblicam meritīs, honōrēs, eīs habeantur grātiaequē referantur; senātuī placēre utī G. Pānsa, A. Hirtius, cōsulēs dēsīgnātī, cum magistrātum inissent, sī eīs vidērētur, primō quōque tempore dē hīs rēbus ad hunc ordinem referrent, ita utī ē rē pūblicā fidēque suā vidērētur.